

Pyry Vaismaa

Kysymys 8, Hyvinvointivaltio (30 p.)

Kirjailija ja tutkija Jari Ehrnrooth väittää tekstikatkelmassa (aineisto 8.A)¹, että tulevaisuuden sosiaalipolitiikka tarkoittaa jotakin muuta kuin valtion vastuuta kansalaisistaan. Hänen mukaansa vastuu hyvästä elämästä kuuluu vastaisuudessa yksilöille itselleen.

8.1. Esittele tekstikatkelman (aineisto 8.A) pääväitteet ja pohdi, minkälaiseen yhteiskuntafilosofiseen ajatteluun ne perustuvat. (20 p.)

8.2. Esitä oma perusteltu arviosi tekstikatkelmassa (aineisto 8.A) hahmotellun mallin toimivuudesta. (10 p.)

Tehtävä 8.1

Tekstikatkelmassa Jari Ehrnrooth esittää suorasanaisesti ja koko lailla provokatiivisesti näkemyksensä tulevaisuuden yhteiskunnasta, jossa vastuu hyvästä elämästä on ennen muuta yksilöllä ja jossa sosiaaliliberalistinen ajattelu väistyy klassisen liberalismiin ihanteiden tieltä.

Klassiseksi liberalismiksi tavataan kutsua 1700-luvun Britanniassa kehittyneitä poliittista ja taloudellista aatetta, jossa korostuu olennaisesti yksilönvapaus. Ihmisen tulee saada vapaasti hankkia itselleen omaisuutta, omistaa, käydä kauppaa, liikkua ja osaltaan myös poliittisesti vaikuttaa. Klassisen liberalismiin ihanteiden mukaan valtiolla tulee olla mahdollisimman vähäinen rooli yksilön elämässä, ja sen vastuulle jääkin lähinnä valvoa, että yksilönvapaus toteutuu, eivätkä ihmiset loukkaa toistensa vapautta. Puhutaankin niin sanotusta ”yövärtijavaltiosta”. Länsimaiset nyky-yhteiskunnat nojaavat yhä vahvasti liberalistiseen talouspolitiikkaan, jossa esimerkiksi yrittäjyys ja vapaa kauppa ovat tärkeässä roolissa.

Kuitenkin esimerkiksi Pohjoismaissa ja muuallakin Euroopassa valtiolla on tärkeä yhteiskunnallinen merkitys ihmisten hyvinvoinnin takaajana ja heikompiensa auttajana. Sosiaaliliberalismiksi kutsuttu ajattelu yhdistelee liberalismia ja sosialismia. Sen keskeinen ajatus on, että yhteiskunnalla tulee olla vastuu muun muassa kansalaisten sivistyksestä sekä toimeentulon turvaamisesta myös vaikeissa tilanteissa. Filosofit ja liberalistit J.S. Mill huomautti jo 1800-luvulla, että yhteiskunnan tulee huolehtia esimerkiksi kansalaisten lukutaidosta. Julkisia palveluita rahoitetaan yleensä progressiivisen verotuksen kautta.

Pitkälti 1900-luvun aikana kehittyneitä sosiaaliliberalismia vastustavat niin kutsutut uusliberalistit, joiden mielestä yhteiskuntien tulisi elvyttää klassisen liberalismiin ihanteet. Juuri tätä ajattelua myös Ehrnroothin kirjoitus edustaa. Ehrnrooth toteaa, että 2020-luvun sosiaalipolitiikka nojaa, ja sen täytyy nojata, yksilön vastuuseen eikä valtion auttamisvelvollisuuteen. Tätä hän perustelee osaltaan käytännön toiminnalla: nykyinen menettely, jossa monet ihmiset ovat riippuvaisia valtion tarjoamista rahallisista sosiaali-tuista, on taloudellisesti kestävä. Toisaalta Ehrnrooth painottaa

ajattelunsa perustana nimenomaan liberalistista käsitystä vapauden merkityksestä. ”Tukiriippuvuus tekee ihmisistä epävapaita valtion alamaisia...”, kirjoittaja toteaa. Ilmaisut ”liberalismi” sekä ”klassinen liberalismi” löytyvät myös suoraan tekstistä, mikä ennemminkin korostaa Ehrnroothin näkemystä, jossa jakamaton vapaus on yhteiskunnan ja ihmiselämän korkein ihanne.

Ehrnrooth mainitsee kirjoituksessaan myös ”yleisen velvollisuusetiikan”. Tällä hän oletettavasti tarkoittaa yksilön velvollisuutta kantaa vastuu omasta elämästään. Hyvinvointia ei siis voi sysätä yhteiskunnan vastuulle. Tunnettu uusliberalisti Robert Nozick on myös kritisoinut esimerkiksi progressiivista verotusta velvollisuuseettisin argumentein. Nozick on vedonnut muun muassa saksalaisfilosofi Immanuel Kantin velvollisuusetiikkaan, johon liittyy Kantin kehoitus: ”Kohtele aina itseäsi ja muita itseisarvona, älä koskaan pelkkänä välineenä.” Nozickin mielestä progressiiviseen verotukseen nojaava yhteiskunta kuitenkin kohtelee hyvin toimeentulevia ihmisiä välineenä – pelkkänä julkisten menojen ”rahoituslaitoksena”. Nozickille voisi kuitenkin huomauttaa, että Kant kieltää kohtelemasta ihmisiä nimenomaan ”pelkkänä” välineenä. Valtio voisi siis nähdä veronmaksajilla myös välinearvoa, kunhan myös käsitys jokaisen yksilön itseisarvosta niin ikään korostuu yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Progressiivisen verotuksen voi myös ajatella juuri valtion velvollisuutena huolehtia siitä, että myös heikompiensa ja -tuloisten ihmisarvo toteutuu. Tällöinhän valtio nimenomaan tekee velvollisuutensa ja huomioi, Kantin periaatteiden mukaisesti, jokaisen ihmisen itseisarvona. Myös Ehrnroothin tekstissä korostuu lähinnä yksilön velvollisuus ja vastuu. Tämän lisäksi voisi pohtia, millainen velvollisuus koko yhteiskunnalla on.

Ehrnrooth ei toki väitä tekstissään, ettei valtiolla tulisi olla mitään roolia tai velvollisuuksia. Hän nostaa esiin muun muassa vanhustenhuollon ja vakavasti sairaiden hoitamisen. Ehrnrooth kuitenkin toteaa, että mikäli valtio keskittyy auttamaan ihmisiä, jotka ovat omilla valinnoillaan ajautuneet huonoon asemaan (esim. alkoholistit), rahat eivät ennen pitkään riitä hoitamaan niitä, jotka tarvitsevat apua eniten ja itsestä riippumattomista syistä. Tässä suhteessa Ehrnroothin ajattelussa on jopa piirteitä eksistentialismista – ihminen on täysin vapaa omilla valinnoillaan määrittelemään joka tilanteessa itsensä. Esimerkiksi juuri alkoholisti ”valitsee” alkoholismia, joka kerta pulloon tarttuessaan, eikä hän voi perustella asemaansa argumenteilla, kuten ”tällainen minä vain olen”. Vastuu ja vapaus ovat eksistentialismissa yksilöllä, kuten Ehrnroothkin asian näkee.

Tunnettu sosiaaliliberalisti John Rawls on yrittänyt valaista oikeudenmukaisen yhteiskunnan puolueetonta määrittelyä niin kutsutulla ”tietämättömyyden verholla”. Tämä on kuvitteellinen tilanne, jossa ihmiset määrittelevät verhon takana oikeudenmukaisen yhteiskunnan tietämättä, millainen yhteiskunnallinen ja sosioekonominen asema heillä tulee todellisessa yhteiskunnassa olemaan. Tällöin ihmiset eivät siis näe oikeudenmukaisuutta vain

”Juuri klassisen liberalismien rippeet nykyisessä sosiaaliliberalismissa tekevät siitä toimimattoman.”

omien intressiensä kautta, sillä intressit eivät ole tiedossa. Rawlsin mukaan tietämättömyyden verhon takana voitaisiin päätyä sitoutumaan kahteen periaatteeseen: vapaus- ja eroperiaatteeseen. Vapausperiaatteen mukaan ihmisen tulee voida toimia täysin vapaasti, kunhan hän ei loukkaa kenenkään muun vastaavaa oikeutta. Tähän sisältyy juuri liberalismien ydin. Eroperiaatteella tarkoitetaan, että yhteiskunnalliset varallisuuserot voidaan hyväksyä edellyttäen, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet tavoitella varallisuutta ja yhteiskunnallisia asemia, ja että varallisuuserot myös hyödyttävät eniten yhteiskunnan vähäosaisia. Käytännössä tämä tarkoittaa progressiivista verotusta. Edellä mainittu Robert Nozick on kuitenkin huomauttanut, että eroperiaate loukkaa vapausperiaatetta, sillä se pidättää hyvätuloisilta vapauden omistaa ansionsa. Samanlaista kritiikkiä sisältyy myös Ehrnroothin kirjoitukseen. Progressiiviseen verotukseen kirjoittaja ei suoranaisesti viittaa, mutta nostaa esiin sen, että sosiaalitet tekevät ihmisen valtiosta riippuvaiseksi, minkä voi jopa nähdä vapautta loukkaavana toimintana.

Ehrnroothin käsitys tulevaisuuden yhteiskunnasta on individualistinen eli yksilökeskeinen. Kirjoituksen tärkein viesti on, että vastuun tulee siirtyä valtiolta yksilölle. Käytännössä tämä tarkoittaa klassisen liberalismien ajatusten omaksumista. Ehrnrooth viljelee tekstissään provokatiivisia ilmauksia ja sanavalintoja, kuten ”vapaaamatkustus” ja ”marxilainen kollektivismi”. Tämä on omiaan herättämään keskustelua siitä, onko sosiaaliliberalismin aika väistämättä ohi, ja onko sen korvaajan välttämättä oltava klassinen liberalismi, kuten Ehrnrooth esittää.

Tehtävä 8.2

Ehrnrooth julistaa, että sosiaaliliberalismi on tullut tiensä päähän. Itse ajattelen päinvastoin: klassisen liberalismien aika on ohi. Juuri klassisen liberalismien rippeet nyky-

sessä sosiaaliliberalismissa tekevät siitä toimimattoman. Tällä tarkoitan erityisesti liberalistista talouspolitiikkaa, joka nykyisessä globaalissa maailmassa ilmenee ylikansallisten suuryritysten vallan kohtuuttomana lisääntymisenä sekä eriarvoisuuden lisääntymisenä. Taloudellinen liberalismi ei mielestäni enää nykyisellään noudata entisiä lainalaisuuksia, jotka perustuivat yritysten väliseen kilpailuun, ja tästä koituvaan positiiviseen ja kuluttajaystävälliseen kehitykseen. Tasaväkisesti samoilla markkinoilla kilpailevat, verraten pienet yritykset ovat väistyneet massiivisten ja ylikansallisten suuryritysten tieltä. Usein näillä yrityksillä on globaalilla tasolla enemmän valtaa kuin ehkä tajuammekaan.

Ajassamme niin markkinat, tuotanto kuin omistuskin ovat muuttuneet ylikansallisiksi, mikä ei kuitenkaan ole lisännyt globaalia hyvinvointia. Länsimaalaiset yritykset ovat esimerkiksi taipuvaisia siirtämään tuotantonsa maihin, joissa työvoima on halpaa, lähinnä siksi, että työläisten asemaa ei näissä maissa suojaa riittävä lainsäädäntö. Kun lainsäädäntöä puolestaan tuotantoalueilla kehitetään, työläisten palkat ja edut kasvavat, ja tällöin yritykset usein siirtävät toiminnan edelleen halvempaan maahan. Tällaista kehitystä on tapahtunut esimerkiksi Kiinassa, jossa työläisten etuihin on 2000-luvulla alettu kiinnittää enemmän huomiota.

Omistuksen globalisoituminen on puolestaan johtanut siihen, että omistajien ja yrityksen suhteet ovat muuttuneet hämäräksi ja vaikeasti jäljitettäviksi. Usein omistajuus on siirtynyt kansainvälisille sijoitusrahastoille ja pankeille, joiden vastuuhenkilöt ja heidän intressinsä jäävät monesti kuluttajien pimentoon. Markkinoiden globalisoituminen on puolestaan mielestäni tarkoittanut lähinnä yksipuolistumista. Niin kutsuttu ”macdonaldisaatio” tarkoittaa markkinoiden yhdenmukaistumista sekä isojen brändien ja ketjujen laajentumista eri puolille maailmaa. Jos taloudellisen liberalismien alkuperäisenä tarkoituksena oli osaltaan lisätä markkinoiden moni-

”Vaikka työllä ja rahalla olisi ajassamme iso merkitys, ei se tarkoita, että asian kuuluisi olla niin.”

muotoisuutta ja vapautta, kehitys on nähdäkseni viime aikoina ollut päinvastaista.

Taloudellinen liberalismi kannustaa ja kehottaa ihmisiä vapaasti tavoittelemaan omaisuutta. John Locke määritteli oikeuden omaisuuteen ”luonnollisena oikeutena”, joka kuuluu jokaiselle ihmiselle. Itse en näe asiaa aivan näin. Karl Marx korosti aikanaan, että ymmärrys omaisuudesta ja yksilön oikeudesta siihen on sekin pelkkä käsitys, joka opitaan sosialisoinnin kautta. Olen taipuvainen ajattelemaan samoin: voimme yhteiskunnallisesti muuttamaan vaikuttaa siihen, millaisia käsityksiä ihmiset omaksuvat. Oikeuden omaisuuteen ja sen ansaitsemiseen ei välttämättä tarvitse olla yksi näistä. Omistusoikeuden ja taloudellisen liberalismiin puolustaminen johtaa herkästi käsitykseen, jossa ihmiselämä on eräänlainen kilpajuoksu, jonka tavoitteena on ansioiden ja omaisuuden hektinen haaliminen.

Tämä ”kilpajuoksu” on esillä myös Ehrnroothin tekstissä: ”Koulutuspolitiikassa yksilönvastuu tarkoittaa sitä, että jokaisen on koulutauduttava niin, että hän onnistuu työllistymään.” Mielestäni tässä liioitellaan työn merkitystä. Vaikka työllä ja rahalla olisi ajassamme iso merkitys, ei se tarkoita, että asian kuuluisi olla niin. Näen, että koulutuksen ainoa tai tärkein tarkoitus ei ole saada ihmiset työllistymään, vaan ymmärtämään maailmaa ja itseään. Veristinä ajattelen, että tieto on itseisarvo. En toki mielelläni kannata Karl Marxin esittämää radikaalia ja vallankumouksellista yhteiskunnan rakenteellisen pohjan muuttamista, mutta korostan, että asteittaisilla muutoksilla voimme vaikuttaa siihen, mitä asioita pidämme tärkeinä. Työllä ja rahalla on varmasti vastaisuudessakin oleva olennainen merkitys elämässämme, mutta sen ei mielestäni pidä olla tärkein. Maailman ymmärtäminen ja eettinen vastuullisuus ovat esimerkiksi arvoja, jotka tulee asettaa työn edelle. Tämä on erityisen tärkeää maailmassa, jota kohtaa valtava haaste – ilmastonmuutos. Sen edessä meidän tulee

unohtaa egoistiset tarkoitukset ja korottaa vastuu toisistamme ja ympäristöstämme työn ja omistusoikeuden edelle. Uskon vakaasti, että se on ainoa keino pelastaa maailma ilmastokriisiltä.

Ehrnrooth korostaa tekstissään yksilön vastuuta ja velvollisuuksia. Itse nostaisin esiin myös yhteiskunnan vastuun ja velvollisuuden. Kirjoittaja tuntuu ajattelevan, että valtion ei tulisi kantaa vastuuta esimerkiksi alkoholisteista, jotka eivät ole itse kantaneet vastuuta hyvästä elämästään. Itse kysyisin, kumoaako tämä meidän ja koko yhteiskunnan velvollisuuden auttaa toisiamme. Onko se, miten joku toinen on huonoon asemaansa päätenyt, syy jättää auttamatta? Luonnollisesti sosiaaliturvat kuormittavat yhteiskunnan taloutta jopa liiaksi asti, mutta tämä on ratkaistavissa asettamalla muiden hyvinvointi yksilöllisen omistusoikeuden edelle. Ehrnrooth korostaa myös läpi tekstin yksilöllisyyden merkitystä niin, että yksilöllisyydestä täytyy tulla ikään kuin yhteiskunnallinen normi. Kriittisesti voitaisiin kysyä, eikö se, että kansalaisilta edellytetään yksilöllisyyttä, juuri kumoa yksilöllisyyden. Eikö yksilöllisyys tarkoita juuri sitä, että on vapaa toimimaan itsenäisesti, ilman sääntelyä? Tällöin yksilöllisyys ei voisi olla säänneltyä.

Olen Jari Ehrnroothin kanssa täysin samaa mieltä siitä, että ihmisen on oltava vapaa. Hämmäntävänä koen kuitenkin vapauden kytkemisen jonkinlaiseen egoistiseen tuottavuuteen tai tehokkuuteen. Ihmisen on oltava vapaa, mutta suurimpana vapautena näen vapauden auttaa toisiamme. Tätä arvostavaa yhteiskuntaa kohti meidän on syytä pyrkiä, ja klassisen liberalismiin ihanteet eivät uskoakseni viitoita perille.

Viitteet

- 1 Jari Ehrnrooth, Hyvinvointivaltio on tullut tiensä päähän. YLE 19.6.2018. Verkossa: <https://yle.fi/uutiset/3-10244313>